

SZOCIALISTA HAZAFISÁGRA ÉS PROLETÁR NEMZETKÖZISÉGRE NEVELÉS A TÖRTÉNELEMTANÍTÁSBAN

Szerkesztette Szaboles Ottó és Unger Mátyás.
Budapest, 1970. Tankönyvkiadó. 234 oldal.

A Tankönyvkiadó nagy szolgálatot tett azzal, hogy a *III. Nemzetközi Történelemtanítási Szimpózium* némileg rövidített — de jól szerkesztett — anyagát viszonylag rövid idő alatt a pedagógusok számára hozzáférhetővé tette; mintegy ezzel is gyarapítja a szocialista hazafiság és proletár internacionalizmus, ha nem is kielégítően, de mégis gyarapodó szakirodalmát.

A történelemtanítás szakemberei nemzetközi tanácskozásai megrendezésének gondolata az elmúlt évtized első felében vetődött fel, azzal a határozott szándékkal, hogy a *szocialista közösség országainak képviselői rendszeresen kicserélhessék a történelemtanítás tapasztalatait*, megvitathassák a fejlesztés elveit, irányait, a kutatómódszertan főbb kérdéseit, hogy a kívánt és lehetséges mértékig összehangolhassák a különböző iskolafokokon tanított ismeretanyag tartalmát, a történettudományi kutatások legújabb eredményeinek tükrében. Ez utóbbi feladatot koncentrálván arra, hogy a szocialista közösség országaiban egymás népeinek történetéből mit, milyen elvi, eszmei-ideológiai összehangoltsággal tanítsanak.

Az első szimpózium — 1965-ben Berlinben — a *történelemtudomány jelentősége és feladatai a szocialista öntudat fejlesztésében* témát igen sokrétű megközelítésből vitatta, taglalta, kitekintve a történelemtanítás tudományos színvonala növelésének tennivalóira. A második szimpózium — 1967-ben a Prága melletti Střetinben — *az egyetemes és a nemzeti történelem kapcsolata a történelemtanításban* kérdéskört tűzte napirendre. A vita során kiderült, hogy a részvevő országok képviselői más-más módon értékelik és ítélik meg az egyetemes és a nemzeti történelem iskolai arányainak és tanításának pedagógiai problematikáját. Az első két szimpózium fő témája nemcsak előkészítette, de a vitákban kialakult azonosságok és különbözőségek indokolták is, hogy a harmadik — a budapesti — a szocialista hazafiság és a proletár internacionalizmus történelemtanítási problematikáját tűzze napirendre.

A budapesti szimpóziumon *nyolc szocialista ország* (Szovjetunió, Csehszlovákia, Lengyelország, Jugoszlávia, Német Demokratikus Köztársaság, Bulgária, Románia és Magyarország) képviselői vettek részt és szólaltak fel (mintegy 30 referátum és korreferátum hangzott el). Viszonylag bő lehetőség volt tehát arra, hogy az elmúlt 25 év eredményeit, gondjait érzékeltesse és az elkövetkező évek, évtizedek tennivalóit vázolja a szocialista hazafiságra, a proletár nemzetköziségre nevelés és a történelemtanítás feladatainak összefüggésrend-

szerében. A meglehetősen bonyolult kérdés-komplexum időszerűsége éppen ebből adódik, nemcsak azért, mert országainkban a szocialista nemzettudat megerősödésének, sokoldalú kibontakozásának, egyszóval határozott fejlődésének vagyunk tanúi és cselekvő részesei, hanem azért is, mert a szocialista közösség országai közül főként a soknemzetiségűek, egy-két vonatkozásban (pl. a nemzetek közötti teljes egyenjogúság elnyerésének relációjában) a jelen történelmi szakaszban fejezték (vagy éppen fejezik) be a nemzetvé választ. Ezért különösképp indokolt a nemzeti jellegzetességek figyelembevétele, a megközelítés és a gyakorlati oktató-nevelő-képző munka módszereit illetően is.

Az alapvető és közös elvi-ideológiai szempontok elsődleges érvénye mellett ez az, ami a témakezelés mikéntjét döntő módon meghatározza. LENIN nem egyszer maga is felhívta a figyelmet arra, hogy a népek és országok közötti nemzeti különbségek még nagyon sokáig meglesznek, a proletárdiktatúrának világméretben történő megvalósulása után is.

Nem lehet kétséges, hogy a hazafiság, amely a legsajátosabban, ezer és ezer szállal kapcsolódik a szülőföldhöz, mint pedagógiai-didaktikai-metodikai kérdés más és más megvilágítást kíván olyan országban, ahol a nemzetvé válás történelmünk elmúlt negyedszázadával fonódott össze, ahol a függetlenséget a fasizmus elleni aktív fegyveres harcban vívták ki, vagy ahol a végsőkig kitartottak a fasizmus mellett. Ez persze vonatkozik a proletár internacionalizmusra nevelés feladataira is, figyelembe véve továbbá a didaktikai-metodikai hangsúlyoknál azt is, hogy milyen hagyományokkal bír a környező országokkal való barátság, és a Szovjetunióhoz való pozitív viszony integráns része-e a nemzeti múltnak vagy nem.

A kötet anyaga (lényegében a szimpózium rövidített jegyzőkönyve) sokrétűen, esetenként az ellentmondást sem nélkülöző módon világít rá a *szocialista hazafiság és a proletár internacionalizmus történelmi, intellektuális, világnézeti, etikai és emocionális összetevőire, alkotóelemeire*; a történelemtanítás eme összetett kérdés-komplexummal kapcsolatos feladataira, nevelési lehetőségeire, területeire, munkaformáira, módszereire.

A kötet referátumainak és korreferátumainak anyagát olvasva az a benyomás alakulhat ki, hogy a szocialista hazafiság és a proletár nemzetköziség filozófiaiilag eléggé tisztázott kategória, és *mindössze* a gyakorlati érvényesítés jobb feltételeit, eredményesebb módszereit

kell biztosítanunk, kimunkálnunk. Csak az alapos és elemző összehasonlítás eredményeként derül ki, hogy a filozófiai tisztázottság, egyértelműség még az adósság-listán szerepel. Ugyanis — a kötet anyagai szerint — a szocialista hazafiság és a proletár nemzetköziség tartalma igen széles skálán mozog, kezdve a szocialista hazafiság általános népi jellegétől a proletár internacionalizmusnak egy egészen általános humanizmussal való helyettesítéséig, mintegy hangsúlytalanítva az osztálymeghatározottságot.

A téma behatároltságától függően (és indokoltan) a kötet anyaga részletesebben a szocialista hazafiság és a proletár nemzetköziség tudattartalmának *történeti elemével* foglalkozik. Ebben a hagyománnyal, és ezzel nemcsak mint előzménnyel, hanem mint konstans elemmel is. Nemcsak azért, mert a hagyományokat minden generáció birtokba veszi (nemcsak befogadól, hanem kritikusan, sokszor a kétkedés kérdőjeleivel), hanem azért is, mert az ismétlődő birtokbavétel teszi a hagyományokat szüntelenül élővé, a jelen megértését is befolyásoló (nem ritkán meghatározó) tényezővé.

A tanácskozás is (és a kötet is) bizonyította, bizonyítja, hogy a tudatban, a tanulók tudatában is intenzívebben él a hagyomány, mint a ma valósága, a szocializmus valósága. Ez egyben jelzi a történelemtanítás minőségét, jelenlegi problémáit és jövőbeni feladatait is.

Bizonyos, hogy a haladó és a hősi hagyományok a történelemtanításban rejő szocialista nevelő erő egyik fontos aspektusa, ha a nevelés eszméje és módszere a történelem egészének elemző-kritikai szemléletével párosul. A történelemtanításban nemcsak azt kell megmutatnunk, hogy a szocializmusért folyó harc hogyan kapcsolódik korábbi történelmünk minden értékes hagyományához, de be kell bizonyítanunk azt is, hogy *mai küzdelmeink fölébe is magasodnak minden korábbinak, minőségileg magasabb rendűt képviselnek.*

A szocialista hazafiság tehát épít a néptömegekben élő demokratikus hazafiság minden haladó elemére, tudatosan törekszik eme elemek integrációjára. A demokratikus és a szocialista hazafiság dialektikus folytonosságának kifejezése éppen ebben rejlik.

E dialektikus folytonosság másik oldala viszont a *kritikai meghaladás*, a demokratikus hazafiság kritikái felismerésének és lebontásának pedagógiai konzekvenciája. Ez jelenti, ez jelentheti a hazafiság proletár internacionalizmussá szélesítésének társadalompedagógiai feladatát. (Közép- és Kelet-Európában — a polgári fejlődés megkésett volta miatt is — a nemzeti ébredés akkor haladó, sajátos nemzeti öntudatot alakított ki a XIX. és a XX. században. Veszélyes lenne azt gondolni, hogy a függetlenségi törekvésekben, harcokban kialakult nemzettudat alapos kritikai elemzés nélkül

átültehető lenne mai törekvéseink, harcaink talajára. Ebben a nemzettudatban ugyanis sok olyan elem húzódott meg, amely idegen a szocializmus szükségleteitől, a szocializmust építő népek közeledésétől, az egyenjogúságon alapuló kapcsolatok elmélyítésének törvényszerű tendenciáitól.)

A ma embere, így ifjúságunk is mindennek előtt jelen idejű relációkban él, tapasztalatai, érvei és indulatai is azok mellett vagy azokkal vitázva jelentkeznek. A szocialista hazafiság és a proletár nemzetköziség értelmi, érzelmi szféráiban növekvő és egyre meghatározóbb helyet foglalnak el a szocializmus tényei, vívmányai, törekvései, eszméi, és természetesen ellentmondásai, felderítetlen területei, nemegyszer nyugtalanságra okot adó kérdésösszefüggései is.

A szocialista hazafiság és proletár nemzetköziség nagyon is sokoldalú tudattartalom, cselekvést meghatározó erkölcsiség, amely befogad, alkotóan bővíti, ergdagit, megért és megőriz, vitat és változtat. Jórészt a mi munkántól is függ, hogy mindez legnemesebb szándékainknak, céljainknak megfelelően történjék.

A kötet anyaga — indokoltan — a szocialista hazafiság és a proletár internacionalizmus nevelési kérdéseit a történelemtanításra vonatkoztatva részletezi, de a referátumokból és a korreferátumokból kitérünk az is, hogy ebbeli feladataink az iskolai nevelés minden területén érvényesíthető, érvényesítendő meghatározott irányultság, amely a szocialista nevelés eszmei tartalmának egyik igen lényeges vetülete.

A szocialista hazafiság és a proletár internacionalizmus is meghatározott ismeretekre alapul, amelyekhez az iskoláskor előtt és az iskoláskor kezdeti szakaszában epizodikusan jutnak a tanulók; később a tantárggyá szervezett ismeretek révén, valamint úgy, hogy az iskolában és az iskolán kívül egyre több nélkülözhetetlen ismeretre tesznek szert. A történelem tantárgynak abban van kiemelt szerepe, hogy a nemzeti és az egyetemes történelem tényei, összefüggései, folyamatai révén erősíti a nemzettudat (a szocialista hazafiság és proletár internacionalizmus) történelmi elemét, miközben annak eszmei-ideológiai, erkölcsi-világnézeti, meggyőződésbeli alapját veti meg, összekapcsolva az ismeretsajátítást az érzelmekkel, a cselekvéssel, cselekedtetéssel. Nem véletlenül kapott a sok-sok metodikai megoldás között egyértelmű prioritást a problémafelvető, a problémamegoldó módszer. A kötetben elemzett módszerek igen nagy érdeklődésre tarthatnak számot.

A kötet széles horizontot nyit a kritikus szemmel olvasó számára, ajánljuk ezért minden történelemtanár figyelmébe. (Ha ugyan hozzájutnak, hiszen csak 1000 példányban jelentette meg a Kiadó !!)

BODÓ LÁSZLÓ